

Кізіль М. А.,

аспірант кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного університету

СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЇ ОДИНИЦЬ МЕТАТЕРМІНОСИСТЕМИ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню семантичних процесів термінологізації, детермінологізації та ретермінологізації, що відбуваються внаслідок міграції термінів метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій загальноживаних одиниць англійської мови. Визначаються також особливості генералізації й конкретизації, метафоризації та метонімізації їхніх значень.

Ключові слова: генералізація, детермінологізація, конкретизація, міграція, ретермінологізація, термін, термінологізація, метатерміносистема.

Постановка проблеми. Бурхливий розвиток науки й техніки, процеси глобалізації та міжнародної кооперації зумовили інтенсифікацію досліджень термінології різних сфер діяльності. Кінець XX – початок XXI ст. характеризується активізацією теоретичних досліджень у цій галузі. Стан сучасної термінології свідчить про наявність низки питань, без вирішення яких стає неможливим розуміння особливостей формування й функціонування галузевих терміносистем і їхніх одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Галузеві підсистеми термінологічної лексики формуються та розвиваються не ізольовано одна від одної, а в тісній взаємодії. Кожна підсистема відображає вплив іншої підсистеми, що призводить до ускладнення форм зв'язку, виникнення нових значень і структур та, як наслідок, до взаємозбагачення підсистем. Усе це підвищує їхню внутрішню активність, зумовлює міграцію термінологічної лексики як у лексико-семантичній системі однієї мови, так і між терміносистемами різних мов.

Дослідженням питань міграції термінологічної лексики, особливостей формування й функціонування терміносистем різних мов займалися А.В. Грицьків [2], С.Г. Казаріна [4], Н.П. Мелех [5] та ін. Останнім часом увагу лінгвістів усе більше привертає терміносистема сфери комп'ютерних технологій англійської мови, що знаходиться в процесі постійного розвитку й удосконалення, безперервної появи нових одиниць.

Жодна інша термінологічна система не ввібрала в себе стільки одиниць з інших термінологічних і нетермінологічних сфер, як сфера комп'ютерних технологій, оскільки жодна інша галузь науки й техніки не використовувала так інтенсивно досягнення всіх інших сфер людського знання й досвіду та не використовувалася водночас людиною в них. Саме цей факт і зумовлює постійну міграцію одиниць терміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови. Уважаємо також, що на сьогодні визначена терміносистема є метатерміносистемою, що включає в себе одиниці інших підсистем англійської мови, а її комплексний і полівимірний характер відображає її системні зв'язки з іншими терміносистемами та загальнолітературною англійською мовою загалом.

Незважаючи на той факт, що метатерміносистема сфери комп'ютерних технологій уже досить детально вивчалася ві-

тчизняними й зарубіжними лінгвістами, семантичні аспекти міграції її одиниць не були об'єктом детальних досліджень. Саме цей факт і визначає актуальність запропонованої лінгвістичної розвідки, метою якої є дослідження особливостей зміни семантичного значення одиниць метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови, що підлягають міграції. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: визначити роль семантичного способу творення одиниць узваної метатерміносистеми; описати зміни, що відбуваються внаслідок термінологізації, детермінологізації, ретермінологізації її одиниць; дослідити семантичні процеси, що відбуваються при термінологізації, детермінологізації та ретермінологізації.

Семантичний спосіб термінотворення був одним із перших словотвірних прийомів утворення термінологічних найменувань у комп'ютерній термінології англійської мови. Шлях пристосування загальноживаних слів як термінологічних позначень проходив, як правило, через семантичну спеціалізацію, яка починалась із уживання їх в особливих контекстах [1, с. 19]. Слова, що були взяті із загальнолітературної мови і пристосовані для найменування спеціальних понять комп'ютерної сфери, нерідко могли використовуватись водночас у кількох галузях, різних сферах. Це були переважно багатозначні за своєю семантичною структурою слова. І в спеціальних галузях знань ці слова вживалися для вираження одного із притаманних їм термінологічних значень, яке визначалося контекстуально [4, с. 48]. При цьому вони не втрачали свого зв'язку із загальною мовою, залишалися їй належністю.

Спостереження за фактичним матеріалом свідчать, що між словником загальнонаціональної літературної англійської мови й термінологією сфери комп'ютерних технологій, як і інших галузей знання, відбувається глибока та складна взаємодія за двома напрямками: лексичним і структурним. Термінологізація, ретермінологізація, детермінологізація є поширеними видами цієї взаємодії.

При термінологізації звукова оболонка вже наявного в загальнонаціональній літературній мові слова (або словосполучення) використовується для позначення нового предмета чи явища з метою спеціальної комунікації [4, с. 74]. Це найменування, що має непрямий/вторинний характер, набуває нового термінологічного значення, яке включається в смислову структуру цього слова як самостійне значення, пов'язане з іншими значеннями відношеннями семантичного творення. Нове термінологічне значення слова при співвідношенні з іншими значеннями утворює опозиції на основі загального семантичного інваріанта і протиставлення їм за диференційною ознакою: пряме значення – переносне значення; загальне значення – спеціалізоване значення.

Як свідчить фактичний матеріал, найбільш типовим семантичним процесом, що відбувається при термінологізації загальноновживаних одиниць англійської мови під час їх переходу до підмови комп'ютерних технологій, є конкретизація значення, а саме:

(1a) *He had a good memory when he was younger.* – Він має добру пам'ять, коли був молодим.

(1b) *A memory and the CPU form the central part of a computer to which peripherals are attached.* – Пам'ять і центральний процесор формують центральну частину комп'ютера, до якої під'єднано периферійне обладнання.

У прикладі (1a) лексема *memory* є загальноновживаним словом, у прикладі (1b) лексема *memory* вживається в технічному контексті. Наведені приклади свідчать про конкретизацію значення відповідного терміна в контексті. Для з'ясування зміни обсягу значення, що підлягають термінологізації, звертаємося до аналізу інших прикладів:

(2a) *One of the objectives of the French Revolution was the abolition of privilege.* – Однією з цілей Французької Революції було скасування привілеїв.

(2b) *Examples of various privileges include the ability to create a file in a directory, or to read or delete a file.* – Приклади різноманітних прав доступу включають можливість створення файлу в каталозі або перегляду та знищення файлу.

Речення (2a) є прикладом використання лексичної одиниці *privilege* в загальному вжитку, у реченні (2b) термін *privilege* вживається в технічному контексті. Термінологічне значення відповідної лексеми вужче за загальноновживане, що свідчить про конкретизацію його значення. На зміну семантичного обсягу лексеми вказує також аналіз її словникових дефініцій: *privilege – a special advantage or immunity or benefit not enjoyed by all (common use); the right to access (computers)* [7, с. 782]. Отже, спостерігається типовий для термінологізації процес конкретизації значення.

За відмінністю асоціативних зв'язків, що ведуть до перенесення значення терміна, розрізняють метафору й метонімію. Метафора є таким видом семантичної зміни, за якої перенесення терміна здійснюється на підставі схожості. Метафори утворюються на основі найбільш важливих загальних характеристик і асоціацій, пов'язаних із референтом; зовнішньої фізичної схожості предметів; схожості функції або дії, що виконується [1, с. 32–33]. Так, наприклад, метафоричне перенесення може відбуватися за функцією: *bridge (міст) – апаратно-програмний пристрій, що сполучає дві або більше фізичні локальні мережі*; за механізмом дії: *spider (навук) – пошуковий агент, spase (протир) – пробіл; за схожістю розмірів*. Метонімія є перенесенням терміна на підставі суміжності.

Лексичний склад англійської мови знаходиться в тісному зв'язку з позамовною дійсністю, перебуваючи в безперервному русі. Це виявляється в постійній взаємодії між загальнолітературною англійською мовою та її термінологічною лексикою, зокрема комп'ютерними термінами. Результатом подібної взаємодії є процес детермінологізації – перетворення термінів у загальнолітературні слова шляхом нейтралізації їхньої дефінітивної функції [5, с. 7]. На сьогодні для багатьох мов характерним стає всебічне проникнення термінології в найрізноманітніші сфери діяльності людей і їхнє повсякденне життя. Увійшовши в систему загальноновживаної лексики, терміни позбавляються функціональної та семантичної обмеженості, залишаючись при цьому термінами в межах певної терміносистеми. Значення детермінологізованих одиниць здебільшого розширюється, тобто

відбувається його генералізація. Відзначаємо, що детермінологізація лексичних одиниць зумовлена інтра- й екстралінгвальними факторами.

Інтралінгвальні фактори виникають унаслідок системних зв'язків самої мови, тоді як екстралінгвальні – викликані розвитком науки, техніки, зростанням їхньої ролі в житті суспільства. Причини детермінологізації полягають у проникненні термінів терміносистеми в узус розмовного, художнього та публіцистичного слововжитку; лексика терміносистем, у якій відбувається процес детермінологізації, має бути актуальною для більшості носіїв мови. Детермінологізації підлягають і термінологічні одиниці сфери комп'ютерних технологій англійської мови, що відбувається завдяки глобальному розповсюдженню комп'ютерної техніки, масовому використанню глобальної мережі Інтернет та ІТ-технологій і тому факту, що ці одиниці стають здобутком загальнолітературної мови, а саме: *access – доступ до ресурсів, beta-test – експлуатаційні випробування, backup – резервний, computeracy – комп'ютерна грамотність*.

При ретермінологізації звукова оболонка вже наявного терміна в одній галузі знання застосовується для позначення спеціально-професійного поняття з іншої сфери знання [2, с. 8]. При цьому, як правило, відбувається повне чи часткове переосмислення цього терміна. Зокрема, термін *bridge*, що надійшов до комп'ютерної термінології з фонду загальноновживаних слів шляхом метафоризації й термінологізації, має інше термінологічне значення й в інших професійних сферах, а саме: *bridge* (в архітектурі – міст, авіабудуванні – трап, медицині – міст для штучних зубів). У сфері комп'ютерних технологій застосовуються також слова з інших професійних підсистем: медичної (*virus – вірус, hygiene – заходи, які вживаються для запобігання зараженню комп'ютера вірусом, clone – піратська версія програмного забезпечення*), військової (*password – пароль, (letter) bomb – поштове послання, що містить додаток із вірусом, explode – полетіти (про комп'ютер, систему)*) тощо.

Висновки. Отже, під час міграції комп'ютерної термінології англійської мови здійснюється часткова зміна їхнього семантичного значення. У результаті аналізу фактичного матеріалу було виявлено типові процеси зміни обсягу семантичного значення лексичних одиниць визначеної метатерміносистеми при їх термінологізації, детермінологізації й ретермінологізації, а саме: при термінологізації загальноновживаного слова та його переході до сфери комп'ютерних технологій відбувається конкретизація його значення, при детермінологізації – його генералізація. Типовим для термінологізації, детермінологізації й ретермінологізації є також метафоричне перенесення значення, що базується на схожості функцій, ознак, якостей і властивостей. Подальші перспективи вбачаємо в більш детальному дослідженні особливостей взаємодії метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій з іншими підсистемами англійської мови, поглибленому вивченні семантичних процесів, що відбуваються внаслідок міграції її одиниць.

Література:

1. Авербух К.Я. Общая теория термина / К.Я. Авербух. – Иваново : Изд-во Ивановского гос. ун-та, 2004. – 252 с.
2. Грицьків О.В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англійських фінансових термінів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О.В. Грицьків. – Львів, 2001. – 20 с.
3. Д'яков А.С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 216 с.

4. Казарина С.Г. Типологические характеристики отраслевых терминологий / С.Г. Казарина. – Краснодар : Изд-во Кубанской государственной медицинской академии, 1998. – 276 с.
5. Мелех Н.П. Проникновение терминологических единиц в общеупотребительную лексику : экспериментально-сопоставительное исследование на материале разностилевых английских текстов : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Н.П. Мелех. – Пятигорск, 2004. – 20 с.
6. IBM Dictionary of Computing. – New York : McGraw-Hill, Inc, 1993. – 670 p.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / sixth ed. – Oxford ; N.Y. : Oxford University Press, 2000. – 1540 p.

Кизиль М. А. Семантические аспекты миграции единиц метатерминосистемы сферы компьютерных технологий английского языка

Аннотация. Статья посвящена исследованию семантических процессов терминологизации, детерминологизации и ретерминологизации, которые происходят вследствие миграции терминов метатерминосистемы сферы

компьютерных технологий и общеупотребительных единиц английского языка. В статье определяются также особенности генерализации и конкретизации, метафоризации и метонимизации их значений.

Ключевые слова: генерализация, детерминологизация, конкретизация, миграция, ретерминологизация, термин, терминологизация, метатерминосистема.

Kizil M. Semantic aspects of migration of units of the computer science metaterminology of the English language

Summary. The article is devoted to the investigation of the processes of terminologization, determilogization and reterminologization, that take place due to the migration of terms of the metaterminology of the computer science and units of common usage of the English language. Peculiarities of generalization and concretization, metaphorization and metonimization of their meanings are also determined in the article.

Key words: generalization, determinologization, concretization, migration, reterminologization, term, terminologization, metaterminology.